

Per Albin Hansson: "Det förfärliga har inträffat", tal i radio vid andra världskrigets utbrott

Talare

Per Albin Hansson
Statsminister

Datum

1 september 1939

Omständigheter

Tal i Sveriges radio efter Tysklands invasion av Polen och därmed andra världskrigets utbrott, den 1 september 1939. "Vår beredskap är god", sade Per Albin i ett tal på Skansen söndagen den 27 augusti 1939. Frasen blev ett bevingat ord. Per Albin syftade framst på livsmedelsförsovjningen, och tolkades också så i måndagens tidningar; man mindes första världskrigets hungersår. Att den rent militära beredskapen var mindre god är ett faktum som först senare tiders kommentatorer lyft fram.

Ätminstone delar av Per Albins Skansental såndes i radio på söndagskvällen. När andra världskriget blev ett faktum fem dagar senare, talade statsministern direkt i radio efter dagsnyheterna klockan sju. Andra världskriget innebar det stora genombrottet för radion i Sverige. Den förmedlade krigsnyheterna och den talade om för medborgarna hur de skulle handla. Myndigheter och ledande politiker utnyttjade den flitigt. Per Albins tal, som efter inledningsorden kommit att kallas "Det förfärliga har inträffat", kan ses som det stora anslaget till andra världskrigets svenska beredskapsanda. Hället samma dag som de tyska trupperna gick in i Polen, men två dagar före Englands och Frankrikes formella krigsförklaringar, är det ett mönstergillt stycke beredskapsretorik. Det gällde att framträda som nationens naturliga ledare, att ingjuta förtroende och att ge lyssnarna råd och instruktioner inför de hårda tider som väntade.

Per Albin uttrycker inte sympatier i någon riktning utan understryker viljan till "fullständig neutralitet". Han försäkrar att Sveriges "utgångsläge är gott", men manar samtidigt till uppoffringar och framför allt till förtrogenhet. I slutet av första stycket förberäddar han världskrigets tryckfrihetspolitik med kravet på "ansvarsansla och självtukt". Några partipolitiska inslag finns naturligtvis inte, även om talet hölls innan samlingsregeringen trätt till. Per Albin antyder enigheten över partigränserna genom att nämna "samaråd med riksdagens representanter i utrikesnämnden", men denna enighet förutsätts vara självklar. De överordnade värden Per Albin återberopar är de fosterländska: referensen till talets vi glider mellan "alla svenskar" och "regeringen".

Stilistiskt utvecklar Per Albin också det speciella idiom som skulle ge honom hans oinskränkta landsfadersposition under världskriget. Talet växlar mellan olika stillaigen. Inledningen är minst sagt högstämmd med sina äldre domliga, ibland allitererande, ordpar: "vårda och ve", "värda och värna". Högstämmda är också avslutningsorden med sitt "Varen svenske", som rymmer en historisk anspänning som antagligen var lättare att fatta för många av den tidens radiolyssnare än den är idag. "Warer svenske", står det på Carl Milles trästaty av Gustav Vasa i Nordiska museet i Stockholm, och i Carl Grimbergs Svenska folkets underbara öden kan man läsa hur gamle kung Gustav brukade undervisa sina söner vid brasan efter måltiden: "Gören nödde krig, onödde fred, men hotar grannen så släven till: varen svenske."

Men när Per Albin kommer in på försovjningsläge och värnpliktstjänstgöring i talets andra stycke, kan han bli nästan kanslispråklig i sina referat av försvarsberedskapskommitten. Med du-tilltal ger han direkta instruktioner, och det finns också utrymme för ett mera vardagligt och personligt tonfall.

Medborgare, Det förfärliga, som vi i det sista hoppats att världen skulle förskonas från, har inträffat. Ett nytt stort krig har brutit ut. Vi ha att konstatera detta ohyggliga faktum och det tjänar bra litet till att försöka giva uttryck åt den sorg och fasa vi känna vid tanken på vad detta kan föra med sig av vanda och ve för en redan förut sargad mänsklighet. För oss svenskar gäller det nu att med lugn beslutsamhet endräkteligen samlas kring den stora uppgiften att hålla vårt land utanför kriget, att vårda och värna våra omistliga nationella

värden och att på bästa sätt bemästra den onda tidens påfrestningar. Den vilja till fullständig neutralitet, som besjälar och enar vårt folk, har efter samråd med riksdagens representanter i utrikesnämnden av regeringen idag officiellt kungjorts. Ingen kan betvivla dess uppriktighet och beslutsamheten bakom densamma. Men jag vill ånyo kraftigt erinra om den förpliktelse alla och envar må känna inför den högtidliga försäkran som vi avgivit och att i allt sitt framträdande iakttaga varsamhet och god ton. Vi värdera högt vårt fria ord och ingen hos oss vill förkväva det. Så mycket mera ha vi rätt att kräva ansvars känsla och självtukt vid handhavandet av denna dyrbara gåva.

I det uppkomna läget ha vi liksom andra neutrala stater funnit det nödvändigt att utvidga vår neutralitetsvakt. Genom regeringens beslut idag om förstärkt försvarsberedskap komma tiotusentals män att för en tid nödgas lämna sitt dagliga värv och sina familjer för att i kronans kläder tjäna fosterlandet. De gå förvisso beredvilligt till denna pliktuppfyllelse i samma känsla för dess nödvändighet, som kommit regeringen att kalla dem till densamma. Om mången tyns av tanken på de rubbningar, som vållas i hans ekonomi och familjeförsörjningen är endast naturligt. Regeringen beaktar tillfullo de svårigheter som i detta avseende kunna drabba de värnpliktiga och jag försäkrar, att från vår sida skall göras vad möjligt är för att mildra svårigheterna. Redan i februari i år tillsattes en kommitté, sociala försvarsberedskapskommittén, för att utreda bland annat frågan om förbättrade familjebidrag åt värnpliktiga vid mobilisering och annan extraordinär inkallelse. Kommitténs arbete har fortskridit så långt, att ett utförligt förslag från kommittén kan väntas någon av de närmaste dagarna. Enligt vad jag inhämtat syftar detta förslag till en väsentlig förbättring av familjebidragen, både i förhållandet till fredsbestämmelserna och de föräldrade mobiliseringsbestämmelserna från 1914. Regeringen kommer givetvis också att ständigt beakta, att endast nödvändiga uppoffringar utkrävas av medborgarna och att dessa så rättvist som möjligt fördelas.

Kanske tycker någon att fördelningen av inkallelserna är ojämn och särskilt att för många av äldre årsklasser uttagits. Mot hänsyn av sådan art har emellertid måst vägas nödvändigheten att så förfara, att planer och organisation icke sönderbrytes. Andra kanske tycka, att inkallelserna äro för omfattande. I detta avseende ha vi handlat efter vårt omdöme om det nu nödvändiga. Visar utvecklingen att vakthållningen kan minskas, kommer naturligtvis så att ske. Likaså kommer det naturligtvis att sörfas för lämplig avlösning, så att icke inkallelserna ifråga om tidsutdräkt bli för betungande.

När jag talar om försvarsberedskapen vill jag också inskräpa följande: Betänk, att upplysningar om våra försvarskrafter, deras storlek, indelning eller utrustning, förflyttningar, uppehållsorter, militärt viktiga anläggningar och så vidare, eller om landets försörjning, handel, industriernas produktion med mera, som nå obehöriga, kunna vara landet till skada. Har du, eller får du genom din verksamhet eller på annat sätt vetskap om militära eller för andra för rikets försvar och försörjning betydelsefulla förhållanden, behåll då denna vetskap för dig själv. Söker någon utfråga dig, anmäl detta för myndigheterna. Du gagnar därmed försvaret och riket och härigenom dig själv och de dina.

Ifråga om folkförsörjningen har jag blott att understryka, vad jag i söndags uttalade. Vårt utgångsläge är gott. Av viktiga förnödenheter ha vi betydande reserver. Vår möjlighet att överblicka läget är större än vid förra krigskrisen och därvid också våra möjligheter att sörja för en rationell produktion och för att få ut i marknaden det producerade. Tyvärr ha icke alla medborgare visat den sans och goda samhällsanda, som man haft rätt att förvänta. Jag har ingen lust att banna, men jag kan inte underlåta säga, att jag känner mig skamsen över att det finns fullvuxet folk, som inför en påfrestning genast tappar huvudet eller i sin egoism förgäter all samhällssolidaritet. Dessbättre äro dessa ett mindretal och vad som förekommit ifråga om ökade inköp har kanske mera varit ägnat att väcka ont blod än att åstadkomma allvarlig skada. Genom de arbetande särskilda försörjningsnämnderna följes emellertid utvecklingen oavbrutet och jag försäkrar, att de lojala medborgarnas intresse skall skyddas utan någon misskund med de illojala.

Beträffande priserna vill jag framhålla, att det icke finnes någon grund för prisförhöjningar eller anledning att finna sig i sådana. Jag hälsar med tillfredställelse de uppmaningar, som utgått från vederbörande organisationer, till såväl de privata som kooperativa affärerna att icke höja priserna. Om försök i detta avseende dock på något håll skulle göras gör allmänheten sig själv den största tjänsten genom att påtala sådana försök. Regeringen följer förhållandena genom den tillsatta prisnämnden och kommer vid behov att ingripa.

Det inträdda läget har nödvändiggjort att riksdagen inkallas till urtima möte. Enligt grundlagen kan riksdagen sammanträda till sådant möte tidigast andra dagen och senast tjugonde dagen efter det kallelse utfärdats. Den har nu kallats till fredag i nästa vecka. Vid bestämmandet av dagen har å ena sidan beaktats

önskvärldheten av riksdagens snara sammanträdande och å andra sidan vissa praktiska omständigheter, av vilka jag särskilt nämner att man velat bereda de på måndag sammanträdande landstingen, i vilka ett stort antal riksdagsmän deltaga, tillfälle att ostörda fullgöra sitt värv.

Och så till sist en ny maning till lugn och tillförsikt till våra goda möjligheter att hålla oss utanför kriget och att bemästra svårigheterna, till lojalitet och solidaritet! Varen svenske, även i dessa stycken!

Taggar

1930-tal, 1939, Kriskommunikation, Man, Politiska tal, Socialdemokraterna, Tal till nationen

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/per-albin-hansson-tal-i-radio-vid-andra-varldskrigets-utbrott>